

Огороднійчук І.А. - кандидат педагогічних наук, доцент кафедри філософії, політології, психології та права Одеської державної академії будівництва та архітектури.

УДК: 378.937

РОЗДІЛ VII «ІНТЕГРАЦІЯ ПРАВОВИХ ЗНАНЬ ІЗ ДИСЦИПЛІНАМИ ГУМАНІТАРНОГО ЦИКЛУ»

Суспільство не може розвиватися стабільно й цілеспрямовано без установлення у ньому правопорядку і законності, правового регулювання усіх сторін і сфер його життя. Для цього, з одного боку, повинні функціонувати інститути права. З іншого – необхідний достатньо високий рівень правової культури і грамотності населення. Система освіти й виховання у вищому навчальному закладі не існує ізольовано від того, що відбувається у суспільстві. На ній відбиваються всі суперечності і проблеми. Для того, щоб вирішити завдання, зумовлені як сучасним розвитком світової цивілізації, так і особливими потребами нашої держави, необхідні нові підходи як до змістового, так і теоретико-методологічного аспектів правової підготовки студентів вищих технічних навчальних закладів – майбутніх інженерів.

Таким чином, актуальність теми зумовлена назрілою потребою сучасної інженерної освіти у комплексному реформуванні змісту інженерної освіти та переосмисленні її результатів у контексті сучасних суспільних очікувань, потреб і тенденцій розвитку суспільства.

Процес формування правової культури студентів – майбутніх інженерів – припускає вибір оптимальних форм, методів і прийомів педагогічної діяльності. Ці завдання можуть бути вирішені тільки за умови інтеграції можливостей всіх дисциплін гуманітарного циклу, що вивчаються у ВНЗ.

Аналіз педагогічних джерел свідчить про те, що вченими досліджено окремі теоретичні засади інтегрування змісту і форм повідомлення наукових знань студентам. Інтегративні процеси визнано засобом функціонування міжпредметних зв'язків; об'єднання навчального матеріалу навколо визначальних наукових ідей, понять; координування педагогічного процесу для усунення недоцільного дублювання змісту й утвердження принципу логічно обґрунтованої послідовності викладання фахових дисциплін; забезпечення комплексності професійної освіти, коли інформація однієї дисципліни є підґрунтям для опанування іншої шляхом практикування комплексних лекцій, семінарських занять [3].

Різні аспекти педагогічного інтегрування вивчали С. Архангельський, М. Берулава, С. Васильєва та ін.; форми, види та шляхи його реалізації з метою формування інтегральних якостей особистості розглядали В. Афанасьєв, Г. Башуріна, О. Гребенюк, Ю. Дідик та ін.; умови та напрями функціонування інтегративних зв'язків у цілісних системах досліджували В. Соколов, К. Станкевич та ін. Проблемою визначення змісту правової освіти у вищих навчальних закладах займалися Г. Васянович, М. Городиський, М. Подберезський, Т. Почтар, О. Саломаткін, Н. Яковлева та ін. Питання про оптимальний вибір і поєднання колективних, індивідуальних, групових і фронтальних форм навчальної діяльності знайшло висвітлення у працях М. Виноградової, В. Вихрущ, Ц. Іскрової, В. Михайлової, Т. Ніколаєвої, І. Первіна, І. Чередова та ін. [3].

В. Зайчук наголошує на тому, що галузева правова підготовка, досконале знання нормативних актів, якими треба керуватися під час професійної діяльності, і вміння розуміти вимоги цих нормативних актів, повинні бути на досить високому рівні. І це тільки поверхневі завдання, на вирішення яких

повинна бути спрямована правова підготовка майбутніх спеціалістів. На жаль, сучасна система правової підготовки не вирішує в цілому ці завдання [2].

Задачею даного дослідження є визначення педагогічних умов формування правової компетентності майбутніх інженерів у процесі фахової підготовки. На нашу думку, поліпшенню правової підготовки майбутніх інженерів у вищих технічних навчальних закладах значною мірою сприятиме застосування інтеграції правової освіти з предметами гуманітарного циклу.

Задля формування правової компетентності майбутніх інженерів під час професійної підготовки у вищому технічному закладі необхідне впровадження певних педагогічних умов, що сприятимуть ефективному вирішенню цього завдання.

Педагогічні умови за визначенням науковців (Н. Конюхов, А. Уваров та ін.) є обставинами, за яких залежить і відбувається цілісний продуктивний процес професійної підготовки фахівців, що опосередковуються активністю особистості, групою людей. З.Курлянд підкреслює, що в тому разі коли явище викликає інше явище, воно є причиною; коли явище взаємодіє з іншим чи іншими, у процесі розвитку цілого, до якого воно належить, воно є чинником; коли явище обумовлює існування іншого, воно є умовою [5]. К.Недялкова зазначає, що педагогічні умови – це зовнішні стосовно особистості студента обставини середовища навчання й виховання, що причиною змін його особистості [6]. В. Стасюк розуміє педагогічні умови як обставини, за яких залежить та відбувається цілісний продуктивний педагогічний процес професійної підготовки фахівців, що опосередковується активністю особистості, групою людей [7]. О. Братанич дає таке визначення поняття «педагогічні умови – це сукупність об'єктивних можливостей змісту освіти,

методів, організаційних форм і матеріальних можливостей їх здійснення» [1, С.7].

У дослідженні під педагогічними умовами розуміється сукупність заходів, що свідомо створюються в навчально-виховному процесі і забезпечують найбільш ефективно формування правової компетентності майбутніх інженерів у процесі професійної підготовки. Такими педагогічними умовами є: спрямування навчально-виховного процесу на розвиток правової свідомості і правової культури майбутніх інженерів; інтеграція правових знань з дисциплінами гуманітарного циклу; насичення навчально-виховного процесу підготовки майбутніх інженерів активними методами навчання правового змісту.

Зазначимо, що в педагогічних дослідженнях переважно використовується поняття «між предметні зв'язки». Міжпредметні зв'язки сприяють підвищенню рівня наукових знань, розвитку логічного мислення та їх творчого застосування. Установлення таких зв'язків усуває дублювання у вивченні матеріалу, економить час і підвищує ефективність політехнічної та практичної спрямованості навчання.

В. Стасюк зазначає, що міжпредметні зв'язки, – це логічні зв'язки між навчальними дисциплінами, що сприяють формуванню цілісного уявлення про явища природи, допомагають використовувати власні знання щодо вивчення різних навчальних предметів [7].

Успіх у здійсненні міжпредметних зв'язків залежить від налагодженої роботи всього педагогічного колективу, від єдиних вимог і стиля викладу різних предметів. Можна конкретизувати такі основні напрями у здійсненні міжпредметних зв'язків:

- узгодженість за часом вивчення різних дисциплін таким чином, щоб вивчення одних предметів сприяло підготовці до вивчення інших;

– ліквідація дублювання під час вивчення таких самих питань на заняттях суміжних дисциплін;

– показ спільності методів дослідження, які використовуються в різних галузях науки, та розкриття їх специфіки;

– розкриття взаємозв'язку явищ, що вивчаються на різних предметах, показ єдності матеріального світу [7].

Не заперечуючи доцільності застосування міжпредметних зв'язків у професійній підготовці майбутніх інженерів, вважаємо, що саме інтеграція правових знань у предмети гуманітарного циклу сприятиме формуванню їхньої правової компетентності.

Аналіз системи освіти майбутніх інженерів засвідчив, що сучасна система їхньої правової підготовки здійснюється за традиційною програмою підготовки фахівців вищої освіти для будь-якої галузі (за винятком юридичної освіти) [4]. Хоча у процесі вивчення окремих дисциплін викладачі приділяють певну увагу міжпредметному плануванню, усуненню дублювання визначень основних категорій, фактів, раціональній організації занять з використанням інтерактивних технологій навчання, проте це має епізодичний характер [3].

Натомість у сучасному вищому навчальному закладі чітко виявляється те, що правова підготовка студентів здійснюється у тісному зв'язку з підготовкою історичною, філософською, політичною, релігієзнавською, загальнокультурною. Можна побачити взаємодію і взаємовплив таких форм свідомості, як право – політика – філософія – наука – мораль – професійна підготовка. Головну роль, основу підготовки становить професійне навчання. Гуманітарним дисциплінам, на жаль, відводиться другорядне місце. Про це свідчить те, що сьогодні постійно скорочуються години, відведені на

гуманітарні предмети, скорочуються цілі курси.

Місце правової освіти визначається як органічна складова процесу професійної і світоглядної підготовки майбутніх інженерів у вищому навчальному закладі, залучення до культури, адаптації до соціального життя, оскільки студент повинен уміти швидко знаходити потрібну інформацію для кожної конкретної робочої ситуації, будувати алгоритм діяльності, бачити у кожному завданні мікрозавдання, що вирішуються завдяки іншим галузям знань (педагогічній, психологічній, біологічній, валеологічній), бачити можливість вирішення завдання кількома способами та знаходити з-поміж них оптимальний; ефективно використовувати можливості нових інформаційних технологій, бачити й усувати причини невдоволення соціально-правовою діяльністю, бути здатним виступати перед групами людей та спілкуватися з окремими клієнтами, керувати професійно доцільним спілкуванням та адекватно оцінювати його результати.

Стрижнем усієї правової підготовки у вищому технічному навчальному закладі є курс «Правознавство», який оцінюється як такий, що відіграє головну роль у становленні правової свідомості і правової культури студентів, як логічний наслідок загального процесу правової підготовки, в якому пріоритетне місце належить не просто передаванню студентам правових знань, а навчання методології їх пошуку, розуміння, дослідження правового аспекту соціального життя, формування правового мислення. При цьому враховується й те, що вже в абітурієнтів наявна певна база для сприйняття спеціального курсу з правознавства, обумовлена попередньою довузівською підготовкою (предметом «Основи правознавства» в загальноосвітній школі). Зазвичай, у технічних вищих навчальних закладах він містить 9-12 лекцій. У деяких вищих навчальних закладах передбачені і практичні заняття.

На нашу думку, курс «Правознавство» в ході навчання майбутніх інженерів необхідно оновити, зважаючи на постійні реформи законодавчої бази України, з урахуванням набуття студентами знань, умінь і навичок орієнтування у правовому просторі в ході вирішення різноманітних виробничих ситуацій, з якими їм доведеться стикатись у майбутній професійній діяльності. Відтак, процес формування правової компетентності повинен відбуватися з урахуванням сучасних вимог українського законодавства.

Підкреслимо, що крім курсу з «Правознавства» певну роль у формуванні правової компетентності майбутніх спеціалістів повинні відігравати й інші гуманітарні курси, у першу чергу такі, як «Історія України», «Філософія», «Культурологія», «Психологія» тощо, інтеграція яких сприятиме усуненню дублювання навчального матеріалу і надання студентам більшої інформації щодо правових аспектів української держави.

Так, у ході викладання курсу «Історія України» значне місце посідає фактичний матеріал щодо становлення права, правових інститутів в Україні, особливостей формування правової свідомості українців, уявлення про динаміку й еволюцію правового аспекту суспільної свідомості, позитивні та негативні чинники і процеси, що впливають на становлення правової свідомості народу України, що надасть можливість порівняти різні політико-правові системи, вплив політичного режиму на правосвідомість.

За наявності певного осмисленого фактичного матеріалу, наступним етапом є процес узагальнення і переходу до категорій, розгляду права, правопорядку у співвідношенні з іншими формами суспільної свідомості, її сутності, закономірностей розвитку й еволюції. Ця роль може бути віднесена до

курсу філософії.

Крім того, курс філософії є методологічною основою правознавства. Він не лише містить матеріал про правову насиченість, а вчить узагальнювати й систематизувати ті знання, які майбутні інженери отримали під час вивчення інших дисциплін, з чим стикались у своєму повсякденному життєвому досвіді. Філософське мислення надає можливість виокремити правовий аспект соціального життя, побачити навколишній світ у всій його складності і проблемності з точки зору права. Філософія вчить методології аналізу соціальних та духовних явищ і процесів, у тому числі і правового характеру.

Дисципліна «Питання релігієзнавства у філософії» спрямована на розгляд співвідношення релігійної та правової форм суспільної свідомості, співвідношення моралі і права, релігії, церкви та держави, мусульманського права, проблематику свободи совісті, віросповідання, сучасної ситуації у сфері релігійно-церковного життя України у правовому аспекті, проблеми вдосконалення законодавства щодо релігії і церкви.

У цілому освітньо-виховна система вищого технічного навчального закладу має потенційні можливості для стимулювання інтересу до правових аспектів життєдіяльності суспільства, введення до кола правової проблематики, розвитку потреби і здібності правової оцінки тих чи тих ситуацій і поведінки. Значну роль у цьому аспекті, на нашу думку, відіграє така дисципліна, як «Психологія», оскільки вона проходить через якісь ситуації нерозуміння, переживання, може навчити осмислено підходити до соціально-політичних процесів та явищ суспільного життя, використовуючи відповідні принципи і методи наукового аналізу, теоретичні знання. Так відбувається рух до загального, абстрактного і

знову до конкретного – ознайомлення зі специфікою правових оцінок реальності, демонстрації правового підходу, і, врешті-решт, – застосування одержаних знань у своїй професійній діяльності та особистому житті, вміння обирати потрібні знання.

Завдання педагогіки – формування здібності людини до розуміння й прийняття чужої культури і духовності через сформовану національну самосвідомість, усмоктування загальнолюдських цінностей через національну культуру, розуміння своєї культури і своїх національних цінностей через зустріч, діалог з чужими культурами. Тому правова підготовка студентів передбачає у своїй основі виховання національної самосвідомості, оскільки, хоч Україна в стала незалежною державою, у вищих навчальних закладах східних і південних регіонів країни навчання продовжує вестися російською мовою, навіть, незважаючи на те, що ці навчальні заклади отримали статус національних. Уже одне це положення – недотримання конституційного права молоді здобувати освіту рідною мовою робить уразливою систему правової підготовки.

На нашу думку, педагогіка повинна розроблювати свої прийоми і методи і з урахуванням того, що здобуття вищої освіти – це важливий період у житті людини, але це і певний етап, на рівні якого освіта та виховання не закінчуються. Тому все ж таки визначальним у цей період повинно стати теоретично осмислене набуття знань, засвоєння методології науково-теоретичного осмислення права й уміння оцінювати за її допомогою те, що відбувається в житті конкретної особистості і держави в цілому.

У процесі модернізації системи вищої освіти потрібно враховувати і те, що

відбувається становлення нового образу науки про право, тому навчання студентів права повинно покласти у свою основу зовсім інші уявлення про структуру і характер знання, що належить до цієї сфери.

Відтак, сьогодні назріла нагальна потреба в реформуванні правової освіти й виховання студентів. Правові знання стали необхідними в життєдіяльності особистості, яка включає й безпосередню життєву практику, і професійну діяльність, і суспільно-політичну, пов'язану з громадянською позицією конкретної людини. Знання, переконання і принципи, навички, зразки поведінки та діяльності, що належать до сфери права, на нашу думку, необхідні під час організації освітньо-виховної системи й повинні містити:

- галузь знань, стандартів поведінки і діяльності, необхідні молоді як громадянам держави;
- знання, навички, принципи правового характеру, необхідні у професійній діяльності;
- знання і навички, які необхідні для орієнтації особистості в інформаційно-правовому просторі, його використанні.

Виявлено, що для ефективного формування правової компетентності майбутніх інженерів під час їхнього навчання необхідно впровадити відповідні педагогічні умови, під якими розуміється сукупність заходів, що свідомо створюються в навчально-виховному процесі і забезпечують ефективне формування правової компетентності майбутніх інженерів у процесі професійної підготовки. Педагогічними умовами визначено: спрямування навчально-виховного процесу на розвиток правової свідомості і правової культури майбутніх інженерів; інтеграція правових знань з дисциплінами гуманітарного циклу; насичення навчально-виховного процесу підготовки

майбутніх інженерів активними методами навчання правового змісту.

На нашу думку, саме інтеграція правової освіти з дисциплінами гуманітарного циклу має можливість надати студентам вищих технічних освітніх закладів необхідних знань, умінь і навичок, що сприятимуть формуванню їхньої правової компетентності, а тому є необхідною педагогічною умовою під час підготовки майбутніх інженерів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Братанич О. Г. Педагогічні умови диференційованого навчання учнів загальноосвітньої школи: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд.. пед. наук: спец. 13.00.09 «Теорія навчання» / О. Г. Братанич. – Кривий Ріг, 2001. – 16 с.
2. Зайчук В. Нормативно-правове забезпечення освіти в Україні / В. Зайчук // Вища школа. – 2002. – № 2-3. – С. 2-18.
3. Кашкаръов Г. В. Підготовка студентів до правовиховної роботи у процесі вивчення професійно-орієнтованих дисциплін з використанням сучасних педагогічних технологій / Г. В. Кашкаръов. – [Електронний текст]. – Режим доступа: <http://vuzlib.com/content/view/146/84/>.
4. Коваленко Д. В. Удосконалення правової підготовки інженерів-педагогів із метою підвищення якості майбутньої професійної діяльності у відповідності до вимог сучасної освіти / Д. В. Коваленко // Проблеми інженерно-педагогічної освіти: зб. наук. пр. – Х. : УПА, 2007. – № 18-19. – С. 76-83.
5. Курлянд З. Н. Педагогические способности и профессиональная устойчивость / З. Н. Курлянд. – Одесса, 1992. – 122 с.

6. Недялкова К. В. Педагогічні умови інтелектуального розвитку майбутніх учителів математики у процесі фахової підготовки: автореф. дис.. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / К. В. Недялкова. – Одеса, 2003. – 21 с.

7. Стасюк В. Д. Педагогічні умови професійної підготовки майбутніх економістів у комплексі «школа – вищий заклад освіти»: автореф. дис.. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / В. Д. Стасюк. – Одеса, 2003. – 20 с.